

ний и уставов о содержащихся под стражею. – СПб., 1857. – С. 9–24.

13. Свод учреждений и уставов о содержащихся под стражею 1890 г. (с изменениями 1906, 1908, 1909, 1912) // СЗРИ. В 5 кн., 16 т. /под. ред. И.Д. Мордухай-Болтовского. – СПб., 1912. – Т. XIV.

Надійшла до редакції 20.11.2012

А. О. Рибалкін

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.1 : 342.31

ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАРОДОВЛАДДЯ ТА КОНСТИТУЦІЙНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ: ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Досліджено питання взаємозв'язку правової політики держави у сфері народовладдя та конституційної правосвідомості. Вивчено вплив правової ідеології та правової психології, оціночний й інформаційний аспекти правосвідомості на формування правової політики держави у сфері народовладдя. Запропоновано систему основних завдань правової політики держави у сфері народовладдя з формування конституційної правосвідомості.

Ключові слова: *правова політика держави, народовладдя, правова політика у сфері народовладдя, конституційна правосвідомість, правова культура, політична культура.*

Исследованы вопросы взаимосвязи правовой политики государства в сфере народовластия и конституционного правосознания. Изучено влияние правовой идеологии и правовой психологии, оценочный и информационный аспекты правосознания на формирование правовой политики государства в сфере народовластия. Предложена система основных задач правовой политики государства в сфере народовластия по формированию конституционного правосознания.

Ключевые слова: *правовая политика государства, народовластие, правовая политика в сфере народовластия, конституционное правосознание, правовая культура, политическая культура.*

In the article the questions of intercommunication of legal policy of the state are probed in the sphere of democracy and constitutional sense of justice. Influence of legal ideology and legal psychology is studied, evaluation and informative aspects of sense of justice on forming of legal policy of the state in the sphere of democracy. The system of basic tasks of legal policy of the state is offered in the sphere of democracy from forming of constitutional sense of justice.

Keywords: *legal policy of the state, democracy, legal policy is in the sphere of democracy, constitutional sense of justice, legal culture, political culture.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах становлення правової державності та громадянського суспільства, розвитку демократії, формування механізму народовладдя з урахуванням нових політичних і правових реалій (політичний та ідеологічний плюралізм, змагальність виборчо-

го процесу, політична корупція й ін.) актуалізується проблематика взаємозв'язку конституційної правосвідомості та правової культури.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Мета. Феномени конституційної правосвідомості та правової культури стають предметом наукового розгляду в юридичній літературі в роботах як вітчизняних, так і російських науковців. Зокрема джерельною базою для розгляду зазначеної проблематики стали праці таких вчених, як В. Лазарєв [1, с. 273–301], В. Нікітяєва [2], І. Осика [3], А. Потякін [4], В. Співак [5], Ю. Тодика [6], М. Цимбалюк [7] та ін. Дослідження цих правових явищ викликає інтерес з позиції становлення та реалізації правової політики держави у сфері народовладдя, оскільки правосвідомість громадян, політичної еліти істотно впливає на політику держави в цій сфері соціальної практики. Необхідність вивчення взаємозв'язку та взаємозумовленості конституційної правосвідомості й правової політики у сфері народовладдя продиктована сучасними виборчими процесами, проведенням конституційної та політичної реформ.

Виклад основного матеріалу. Сучасна правова політика в Україні у сфері народовладдя знайшла чітке закріплення в Конституції, законах про вибори та референдуми, політичні партії, об'єднання громадян, про звернення громадян та ін. [8, с. 220]. Ефективність цієї політики залежить не тільки від повної та систематизованої регламентації відносин народовладдя, але й від рівня правової культури і правосвідомості учасників цих правовідносин.

Правова політика держави у сфері народовладдя формується та реалізується в кожній країні під впливом різних факторів. Істотне значення для формування цієї політики має свідомість як суб'єктів, що її визначають, так і суб'єктів, що перетворюють її в життя. В цьому контексті особистісний аспект має велике значення, що зумовлює необхідність подальшого розвитку традицій народовладдя, підвищення рівня загальної й правової культури громадян, врахування сучасного етапу розвитку суспільства, політичний режим, форма правління тощо. Інститут народовладдя не працює ізольовано, його ефективність переважно визначається позицією громадян, соціальних груп, політичних партій, суспільства в цілому.

Вищезазначене зумовлює необхідність проведення аналізу впливу конституційної правосвідомості на процес становлення та розвитку правової політики у сфері народовладдя, на правову активність громадян у політичній сфері. Разом з тим правова політика активно впливає на формування конституційної правосвідомості, що свідчить про тісну взаємодію цих процесів.

Найбільш поширеним в юридичній науці є розуміння правосвідомості як сукупності суб'єктивних елементів правового регулювання: ідей, теорій, емоцій, почуттів та правових настанов, за допомогою яких відображається правова дійсність, формується ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, ба-

чення перспектив і напрямків розвитку правової системи з погляду забезпечення гідного існування людини, справедливості у міжлюдських стосунках, ефективної організації життєдіяльності держави і суспільства [9, с. 533]. Правосвідомість детермінує ставлення громадян не тільки до діючого позитивного права та юридичної практики, але й до правового ідеалу, до реалізації якого суспільство лише прагне. З цієї точки зору можна оцінити якість та ефективність правової політики Української держави у сфері народовладдя, тобто її сучасний стан та бачення у майбутньому. Правосвідомість – це суб'єктивна реакція громадян на право, на законодавство, що регламентує відносини у сфері народовладдя, та може мати як позитивний, так і негативний характер.

Правосвідомість обов'язково включає оціночний аспект. У контексті розгляду правової політики у сфері народовладдя це положення означає, що громадяни мають можливість оцінити якість законодавства у сфері народовладдя; практику роботи Верховної Ради України й інших органів з підготовки та прийняття нормативно-правових актів у сфері народовладдя; діяльність державних структур, органів місцевого самоврядування, політичних партій та інших учасників виборчого або референдного процесів, спрямовану на реалізацію законодавства про вибори, референдуми; ефективність боротьби органів державної влади з порушеннями виборчого або референдного законодавства тощо. Проте оцінювання законодавства у сфері народовладдя пересічними громадянами не завжди є справедливим та може суттєво відрізнятись від оцінювання з боку юристів. Під час професійної наукової або практичної діяльності юристи постійно оцінюють можливості діючого законодавства виступати регулятором суспільних відносин у сфері народовладдя. Юристи не тільки можуть дати негативну оцінку нормам виборчого, референдного або іншого законодавства у сфері народовладдя, але й виявити причини, внаслідок яких ті чи інші норми цього законодавства діють недостатньо ефективно, не реалізуються у конкретних правовідносинах, порушуються різними суб'єктами права.

Важливою складовою формування політики держави у сфері народовладдя є конструктивна критична оцінка діючого законодавства та практики його реалізації у виборчих, референдних або інших відносинах у сфері народовладдя, що висловлюється політичними партіями, органами публічної влади, юридичними науковими установами. З цього приводу необхідно звернути увагу на інститут опозиції як один із важливих механізмів демократичної правової держави. Опозиція є невід'ємним компонентом, свого роду індикатором демократичного суспільства і правової держави [10, с. 428]. Статус опозиції у вітчизняному правовому полі не визначений та потребує законодавчого регулювання. Прийняття Закону України «Про опозицію» поставило би політичний процес у цивілізовані демократичні рамки, надало би можливість різним політичним силам ефективно відстоювати свої погляди та зміцнило би правові основи державної політики у сфері народовладдя.

Істотне значення для правової політики в цій сфері також має правова ідеологія, яка є важливим компонентом правосвідомості та зміст якої складають ідеї, погляди, пропозиції щодо вдосконалення діючого права з метою надання йому ще більшої адекватності соціальним умовам суспільства, в якому це право діє [11, с. 138]. Правова ідеологія, насамперед, розробляється політичними партіями з урахуванням інтересів соціальної верстви, класу, що ними представляється, відображає розуміння ідеального, найбільш досконалого права з точки зору партії. Важливим у цьому контексті є розуміння необхідності проведення цілеспрямованої системної роботи з правового виховання громадян, підвищення рівня їх електоральної культури. Адже високорозвинута правосвідомість повинна бути не лише у юристів, але й у широких верств населення, що стане основою для ефективної роботи механізму народовладдя, попередження виникнення конституційних конфліктів під час виборчих кампаній, реалізації інших форм волевиявлення громадян.

Правова активність громадян у сфері народовладдя визначається не тільки правовою ідеологією, але й правовою психологією, яка прямо залежить від інформаційного елемента правосвідомості. Недостатня інформованість громадян про діюче у сфері народовладдя законодавство є шляхом для зниження їх політичної активності, посилення правового нігілізму, поширення абсентеїзму. Тому інформуванню громадян про законодавство у сфері народовладдя необхідно приділяти значно більше уваги, що має місце на сучасному етапі державно-правового розвитку України та інших пострадянських держав. На підтвердження цієї тези доцільно навести положення нового Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року [12], де в окремому розділі висвітлюється порядок проведення інформаційного забезпечення виборів.

Закріплення в Конституції України політичних прав та розташування їх одразу після особистих позитивно впливає на правосвідомість громадян, у яких поступово формуються навички користування політичними правами, про що свідчать проведені останнім часом у нашій державі виборчі кампанії. Право за своєю суттю перебуває на боці активних у правовому сенсі громадян, що яскраво підтверджують вибори. Виборчі кампанії реально набувають ознак змагальності, в яких досить активно беруть участь громадяни. Змагальність виборчого процесу дозволила представникам різних політичних партій на виборчих дільницях контролювати один одного під час підрахунку голосів, оцінювати ці дії з точки зору закону. Отже, ідея змагальності виборів є яскравим проявом сучасної правової політики держави у сфері народовладдя, що має важливе значення для розвитку демократії.

Конституційна правосвідомість є результатом досить давнього правового та історичного розвитку, початок якого пов'язаний з появою конституцій як Основних Законів держави. У вітчизняній науці конституційного права цей феномен ще не отримав широкого розповсюджен-

ня. В російській правовій доктрині конституційна правосвідомість визначається як вид правосвідомості, що являє собою самостійний елемент механізму ефективної реалізації прав особистості, що ґрунтується на пізнанні і усвідомленні необхідності прямої дії норм Конституції у формуванні правового простору держави та активної участі громадян в правозастосовчому процесі [2, с. 64].

Формування сучасної конституційної правосвідомості громадян України почалось з прийняттям Конституції 1996 року, яка закріпила в нормах такі важливі положення, як народовладдя, верховенство права, пріоритет прав людини, політичний та ідеологічний плюралізм тощо. Конституційна правосвідомість українського народу зумовлена функціонуванням політичних інститутів та норм на сучасному етапі в національній правовій системі. Правосвідомість не може бути більш розвинутою, ніж якість діяльності цих інститутів. Якісне законодавство у сфері народовладдя є одним з найважливіших показників якості законотворчої роботи Верховної Ради України та рівня конституційної правосвідомості парламентарів.

Висновки. Резюмуючи, можна зазначити, що на характер та спрямованість правової політики держави у сфері народовладдя істотно впливає не лише політична ситуація в країні, але й рівень конституційної правосвідомості, правової та політичної культури. Розвиток правової політики держави у сфері народовладдя та формування конституційної правосвідомості в цій сфері є взаємозумовленими процесами. На сучасному етапі серед основних завдань правової політики держави у сфері народовладдя з формування конституційної правосвідомості можна виокремити: підвищення в суспільній свідомості значимості норм Конституції, в цілому конституційного законодавства для розвитку демократії та забезпечення народовладдя; створення умов для сприйняття громадянами цінностей демократичного оновлення органів державної влади та місцевого самоврядування; позитивне сприйняття громадянами принципів змагальності виборчого процесу, суперництва та співробітництва різних політичних партій в боротьбі за виборні посади; розуміння громадянами значення конституційних засобів захисту своїх прав у сфері політико-правових відносин; формування у громадян об'єктивної оцінки роботи органів державної влади та місцевого самоврядування.

Якісна конституційна правосвідомість політичної та економічної еліти країни – благо для народу, оскільки дає можливість мати стратегічну обґрунтовану правову політику у сфері народовладдя, як і в цілому ефективну правову політику.

Бібліографічні посилання

1. Лазарев В. В. Правосознание и юридическая культура // Общая теория права и государства : учеб. для юрид. вузов / под ред. В. В. Лазарева. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М., 1997.
2. Никитяева В. В. Конституционное правосознание : вопросы теории и практики : дис. канд. юрид. наук : 12.00.02 / Никитяева Вера Владимировна. — Воронеж,

2002.

3. Осика І. В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / І. В. Осика. — К., 2004.

4. Потякин А. А. Правовой нигилизм как вариант современного российского правосознания // Общество и политика. — Спб., 2000.

5. Співак В. І. Правова культура учасників виборчого процесу як засіб забезпечення реалізації виборчих прав громадян України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. І. Співак. — К., 2004.

6. Тодыка Ю. Н. Конституционные основы формирования правовой культуры. — Х., 2001.

7. Цимбалюк М. М. Формування правосвідомості громадян у процесі розбудови громадянського суспільства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / М. М. Цимбалюк. — К., 2004.

8. Тодыка О. Ю. Народовластие в условиях глобализации : [монография] / под ред. А. В. Петришина. — Х., 2005.

9. Загальна теорія держави і права : [підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Х., 2009.

10. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К., 2004.

11. Сырых В. М. Теория государства и права : учебник / В. М. Сырых. — М., 2004.

12. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листоп. 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

Надійшла до редакції 12.10.2012

В.М. Савіщенко

кандидат педагогічних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.1

РОЛЬ ОСВІТИ В УМОВАХ УТВЕРДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Статтю присвячено визначенню ролі освіти в умовах утвердження соціальної та правової держави. В процесі дослідження визначено поняття «освіта»; з'ясовано основні ознаки освіти; розглянуто погляди учених стосовно ролі та значення освіти в умовах утвердження соціальної та правової держави; зроблено методологічно-практичні висновки щодо ролі освіти в умовах становлення соціальної, демократичної держави.

Ключові слова: *освіта, роль, соціальна та правова держава.*

Статья посвящена определению роли образования в условиях утверждения социального и правового государства. В процессе исследования определено понятие «образование»; выяснены основные признаки образования; рассмотрены взгляды ученых относительно роли и значения образования в условиях утверждения социального и правового государства; сделаны методологические и практические выводы относительно роли образования в условиях становления социального, демократического государства.

Ключевые слова: *образование, роль, социальное и правовое государство.*